

МЕТОДОЛОГІЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

УДК 340.12

Г. Чувакова,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АНОМАЛІЙ У ПРАВОВІЙ СФЕРІ

Вітчизняна юриспруденція перебуває у стані реформування й переходу на платформу нової правової парадигми. В юридичній теорії ця парадигма формується через виявлення природи права, оскільки воно є ключовим поняттям, яке має багаторівневе теоретичне вираження. Таким чином, все більшої актуальності набуває пошук нових пояснень негативним соціальним процесам і явищам, що існують у суспільстві, а також способів їх усунення. Так, актуалізується проблематика аномалій у правовому полі.

Дослідження аномалій у правовій сфері необхідно розглядати, виходячи із загального поняття аномалії, де аномалії – це феномени, виділені із загального контексту людської психіки внаслідок їхнього серйозного відхилення (в той або інший бік) від норми, нормального психічного стану [1, с. 419–420].

Під час вивчення норми необхідно брати до уваги, що зрозуміти природу соціальних норм можна лише на основі загального філософського вчення про міру взагалі й соціальну міру зокрема. Опираючись на це визначення, сучасні дослідники дійшли висновку, що дана інтерпретація норми-міри щонайкраще відповідає сучасним філософським вимогам [2, с. 329–330]. Відзначаючи, що міра не є лише кількісною характеристикою явища, а виражає його якісні властивості, О.Г. Спіркін, підкреслюючи цю найважливішу особливість міри,

зазначав: «Кількість і якість – це щось роздільне лише в абстракції, реально ж вони, як різні характеристики певних реалій, існують і тяжіють одна до одної, перебуваючи в нерозривній єдності, що утворює їхню міру. Розглядаючи це, розумієш, що міра найглибше пов'язана із сутністю, із законом, законністю» [3, с. 236–237].

Норма у цьому випадку є загальною закономірністю; категорією, що визначає межі нормального формування і розвитку суспільних відносин.

Необхідно відзначити, що теоретики права визначають норму через *bonus pater familias*: «Більшість норм, якщо не всі, об'єктивуються, виражаються зовні й доводяться до свідомості людей через їхні думки та погляди, через зразки поведінки» [4].

Отже, протилежність норми – дисгармонія – повинна бути пов'язана з розв'язанням антагоністичних суперечностей, тобто таких, які не здатні утворити баланс. Протилежністю норми є аномалія. Таким чином, перевага в результаті антагоністичного розвитку однієї із протилежностей, що утворить нову систему взаємозв'язків, призводить до аномалії.

Аномалія – поняття широке та, крім загальної характерологічної якості, це – відхилення від норми, що може служити синонімом патології. Порівнюючи норму й відхилення, ми зіштовхуємося з більшим діапазоном розуміння

цього явища – від незначного відхилення до значного, і ці крайні значення в літературі прийнято називати патологією з негативним значенням [2, с. 330]. Для діалектичного розуміння необхідно досліджувати конструкції з об'єктами, які перебувають у постійному русі, розвитку, а також у перехідному стані. Між умовними полюсами (норми та патології) перебуває велике поле відхилень, аномалій [2, с. 331]. Відхилення в юридичних явищах і процесах можуть розумітися в широкому сенсі й тоді розглядатися не тільки в негативному, а й у позитивному аспекті. Позитивні відхилення, як правило, свідчать про ті чи інші тенденції розвитку правової сфери суспільного життя [5, с. 170]. Але коли мова йде про аномалії, то можна говорити лише про відхилення в негативному сенсі. Так, аномалії у правовій сфері є негативними відхиленнями від норми.

Отже, серед аномалій у правовій сфері можна виділити аномалії у праві, правові аномалії та протиправні аномалії.

У цій статті зупинимось на деяких моментах аномалій у праві.

Аномалії у праві спочатку не були передбачені, але ці феномени об'єктивно існують і хоча це відхилення від норми, вони юридично не карні. Аномалії у праві – це такі юридичні явища, які є відхиленням від загальної закономірності, від нормального формування і розвитку суспільних відносин, зумовлені різними факторами об'єктивного і суб'єктивного порядку [6, с. 528].

Як влучно зазначив Ю.М. Оборотов, аномалію у праві необхідно відрізнити від патології, яку пов'язують з антигромадською поведінкою тих або інших суб'єктів, і яка, на відміну від аномалій у праві, може бути зумовлена факторами тільки суб'єктивного, а не об'єктивного порядку.

Аномалію у праві необхідно розглядати як різного роду перешкоди у правовому регулюванні суспільних відносин [1, с. 422].

Можна виділити такі різновиди аномалій у праві, як: аномалії у нормотвор-

чій діяльності – прогалини та колізії у праві; аномалії у правовій поведінці – зловживання правом та об'єктивно протиправна поведінка та аномалії у правореалізації – юридичний конфлікт, дефектні юридичні факти.

Щодо видів аномалій у нормотворчій діяльності. Перш за все, треба зазначити, що аномалії у нормотворчій діяльності виражаються в аномаліях у системі законодавства, серед яких можна назвати колізії у праві та прогалини у праві. Колізія у праві – це різновид юридичних колізій, що виникає за наявності розбіжності (зокрема, суперечності) між нормами права, які закріплені в законодавстві та регулюють одні фактичні відносини [1, с. 419].

В юридичній літературі тема колізій традиційно пов'язується з проблемою неузгодженості системи як права, так і законодавства. Вчені ведуть мову про існування у сфері правового регулювання двох видів неузгодженостей – матеріальних і формальних. Безумовно, колізії у законодавстві можуть розглядатися як аномалії у праві, проте важливо наголосити на тому, що лише деякі види колізій в законодавстві є аномаліями у праві. Так, темпоральні (часові) та ієрархічні колізії можна віднести не до аномалій у праві, а до порушень логіко-структурної побудови системи законодавства.

Наступним різновидом аномалій у нормотворчій діяльності є прогалини у праві. Прогалина у праві – це повна або часткова відсутність законодавчої регламентації певних суспільних відносин, що потребують правового регулювання. Прогалини традиційно вважають одним із самих поширених видів юридичних дефектів [7, с. 148]. Прогалина у праві – повна або часткова відсутність у формальних джерелах права норм, принципів, ідей, необхідних для професійної юридичної оцінки фактів і зв'язків, що виникли або можуть виникнути у такій сфері суспільних відносин, що входить або повинна входити у сферу правового регулювання [8, с. 64].

Серед аномалій у правовій поведінці можна виділити зловживання правом та об'єктивно протиправну поведінку.

Зловживання правом – це суспільно шкідливе діяння правоможної особи, що спрямоване на задоволення її інтересу, але суперечить призначенню такого права [7, с. 134]. Зловживання правом як вид аномалії у праві – це така форма реалізації (здійснення) права, за допомогою якої заподіюється шкода іншим учасникам суспільних відносин шляхом здійснення дій, що виходять за межі наданих законом прав, якщо такі межі й мета здійснення права встановлені в законі [9, с. 444].

Треба сказати, що зловживання правом розглядається як різновид поведінки правової, на відміну від зловживання службовим становищем, що вже є поведінкою протиправною, і розглядати цю ситуацію, як аномалію у праві, неможливо [10, с. 171].

Другий вид аномалій у правовій поведінці – це об'єктивно протиправна поведінка. Об'єктивно протиправна поведінка є різновидом правової поведінки, в якій, на відміну від правопорушення, відсутній суб'єктивний елемент – вина. Об'єктивно протиправна поведінка – це безвинне, неправомірне, соціально шкідливе діяння (дія або бездіяльність) фізичної або юридичної особи, яке тягне за собою юридичну відповідальність лише у виняткових випадках [7, с. 132]. До об'єктивно протиправної поведінки можна віднести так звані безвинні діяння, тобто діяння, коли суб'єкт об'єктивно протиправного діяння ставить перед собою виключно правомірні цілі, а те, що вони не досягаються, пояснюється індивідуальними особливостями, сумлінною оманю або ситуацією, що склалася [11, с. 123–127].

Таким чином, ми можемо зробити висновок саме про правову аномальність об'єктивно протиправної поведінки, адже подібне провово-поведінкове явище можна охарактеризувати як ухилення від звичайного, несхожість із звичним, відступ від будь-якого закріпленого явища.

Серед аномалій у правореалізації можна виділити юридичний конфлікт та дефектні юридичні факти. Конфлікти державно-правової сфери мають місце не тільки в країнах, які йдуть до демократичного режиму, а й у державах вже зі сталою демократією. Юридичний конфлікт як вид аномалії у праві дозволяє стверджувати, що процес політичного управління в державі, залежно від ефективності його правових механізмів, покликаний забезпечувати стан соціальної стабільності, умови для реалізації різних потреб людей.

Наступний різновид аномалій у правореалізації – дефектні юридичні факти. У процесі встановлення юридичних фактів нерідко виявляється, що вони мають певні недоліки, дефекти. В одних випадках ці дефекти пов'язані зі змістом юридичного факту, в інших – із зовнішньою формою його вираження і закріплення.

Дефектні юридичні факти – це різновид аномалій у праві, тобто певних відхилень у правовій сфері. Виникнення дефектного юридичного факту може призвести до дефектності того чи іншого фактичного складу, що ускладнює функціонування права та використання правових засобів захисту прав та законних інтересів суб'єктів права [10, с. 172]. Дефектність юридичного факту має своєю основою дефектність соціально-юридичної ситуації. Дефектною слід вважати ситуацію, в якій відсутні деякі необхідні ознаки або існують інші, не передбачені законодавством [10, с. 174].

Треба сказати, що це – лише частина аномалій, які існують у правовій сфері, отже, це буде досліджуватися у подальшому.

Ключові слова: правова сфера, аномалія, аномалія у праві, правова аномалія.

У статті досліджуються проблеми, пов'язані з відхиленнями від правової норми, відхиленнями негативного характеру, які так чи інакше впливають на різного роду процеси,

що існують у правовій сфері, розглянуто один із видів аномалій у правовій сфері – аномалії у праві та їх прояви.

В статтє исследуются проблемы, связанные с отклонениями от правовой нормы, отклонениями негативного характера, которые так или иначе влияют на разного рода процессы, существующие в правовой сфере, рассмотрен один из видов аномалий в правовой сфере – аномалии в праве и их проявление.

The article deals with problems related to deviations from the legal norm, deviations of the negative character, which in one way or another affect the various processes that exists in the legal sphere, one of the types of anomalies in the legal sphere is considered – anomalies in law and their manifestations.

Література

1. Креативність загальнотеоретичної юриспруденції: [монографія] / [Ю.М. Оборотов, В.В. Завальнюк, В.В. Дудченко та ін.] ; за ред. Ю.М. Оборотова. – М-во освіти і науки України, Півден. регіон. центр НАПрН України, НУ «ОЮА». – Одеса : Фенікс. – 2015. – 488 с.
2. Чувакова Г.М. Інтерпретація поняття «правова аномалія» / Г.М. Чувакова // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – 1994. – 2009. – Вип. 50. – 476 с. – С. 328–334.
3. Спиркин А.Г. Основы философии : [учебник] / А.Г. Спиркин. – М. : Политиздат, 1988. – 591 с.
4. Кудрявцев В.Н. Социальные отклонения. Введение в общую теорию / В.Н. Кудрявцев, Ю.В. Кудрявцев, В.С. Нерсисянц. – М. : Юрид. лит., 1984. – 320 с.
5. Петров А.В. Аномалии права: понятие и природа / А.В. Петров // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2015. – № 1. – С. 170–180.
6. Общая теория государства и права : Академический курс : в 3 т. / отв. ред. М.Н. Марченко. – М. : Зерцало. – М. – 2001. – 528 с.
7. Теорія держави і права : посіб. для підгот. до держ. іспитів / [Д.В. Лук'янов, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський, Г.О. Христова] ; за заг. ред. О.В. Петришина. – 5-те вид. допов. і змінене. – Х. : Право. – 2016. – 198 с.
8. Чувакова А.М. Проблемность права как вид аномалий в праве / А.М. Чувакова // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 травня 2016 р.) : в 2 т. – 2016. : Т. 1. – 2016. – 676 с.

